

Turinys

<i>Autoriaus komentaras</i>	17
Tarptautinėje kosminėje stotyje	21
Rugsėjo 10 d.	23
Išaušta antradienis	27
Registracija	34
8.00 val. Niujorke	36
Lėktuvų užgrobimas	41
Skrydžių valdymo tarnybos centre	51
Pirmas lėktuvas	55
Antras užgrobimas	79
Karinė parengtis	83
Antras lėktuvas	88
Tiesioginiame eteryje	100
Emmos Booker pradinėje mokykloje, Sarasotoje, Floridoje	102
Pirmoji reakcija Vašingtone	111
„American Airlines“ reisas Nr. 77	119
Trečias lėktuvas	124
Kapitolijuje	132
Pavojus kykla 93-uoju reisu skrendančiam lėktuvui	136
Pasaulio prekybos centro evakuacija	144

Šuoliai	165
FAA žengia istorinį žingsnį	168
Gelbėjimo darbai Pasaulio prekybos centre tęsiasi	172
Griūva pirmasis bokštas	182
Debesyje	189
Prezidento ekstremaliųjų situacijų operacijų centre	197
Karinis atsakas	203
Ketvirtas sudužęs lėktuvas	207
Pentagoną apima baimė	215
Pirmoji auka	218
Aplink bokštus	223
Po griūties	227
Gelbėjimo operacija Šanksvilyje	235
Mokykloje Arlingtone, Virdžinijoje	244
Prezidento lėktuve, kažkur virš Meksikos įlankos	247
Tarp tų, kurie žinojo	257
Pabėgimas iš Pentagono	265
Tarp dviejų griūvančių bokštų	278
Antroji griūtis	284
Įstrigę tarp griuvėsių	292
Po griūties	298
Uoste	301
Vėlyvas rytas Pentagone	310
Vėlyvas rytas Kapitolijoje	318
Su gynybos sekretoriumi	320

Barksdale'o oro pajėgų bazėje	325
Vidurdienis Niuorke	332
Vidurdienis Vašingtone	350
Lėktuve, kažkur virš lygumų	355
Popietė Šanskvilyje	358
Maunt Vezeryje	362
Epicentre	367
Ligoninėse	382
Rugsėjo II-osios karta	385
Offutto oro pajėgų bazėje	397
Popietė Amerikoje	404
Paieškos	407
Rugsėjo II-oji jūroje	414
Popietė Pentagone	417
Lėktuve, pakeliui į Andrewso oro pajėgų bazę	421
Vakaras Vašingtone	427
Ovaliniame kabinete	432
Rugsėjo II-osios vakaras	435
Diena baigiasi	447
Epilogas	452
<i>Padėka</i>	493
<i>Šaltiniai</i>	501
<i>Pastabos</i>	509
<i>Nuotraukų kūrėjų sąrašas</i>	537
<i>Apie autorių</i>	541

Autoriaus komentaras

Beveik kiekvienas tam tikro amžiaus amerikietis tiksliai prisimena, kur buvo 2001-ųjų rugsėjo 11-ąją. Tą įprastai prasidėjusią dieną įvyko teroristų išpuolis, nusinešęs daugiausia gyvybių pasaulio istorijoje ir tapęs kruviničiausia ataka prieš Jungtines Amerikos Valstijas nuo Perl Harboro laikų, – išpuolis, kuris sukretė ir išgąsdino visą pasaulį, virto sunkiai suvokiama tragedija ir kartu leido suprasti, kokia stipri, drąsi ir galinga yra žmogaus dvasia. Tos tragedijos didvyriai tiesiogine prasme pakilo iš pelenų, o po ištikusios katastrofos pirmosiomis valandomis ir vėliau priimti sprendimai apibrėžė ne tik naująją amerikiečių kartą, bet ir visą šiuolaikinę epochą.

Visą laiką buvo tvirtinama, kad Pasaulio prekybos centre Niujorke žuvo 2 606 žmonės ir dar 125 – Pentagone; 206 žmonės žuvo užgrobtuose lėktuvuose – „American Airlines“ reisas Nr. 77, „United Airlines“ reisas Nr. 175 ir „American Airlines“ reisas Nr. 11 (dabar šie reisų numeriai nebe-naudojami ir tapo istorijos dalimi) buvo nukreipti į JAV finansinės ir karinės galios centrus; 40 žmonių žuvo Šanksvilyje, Pensilvanijoje, tuo metu, kai narsūs keleiviai kartu su lėktuvo įgula atkakliai grūmėsi mėgindami susigrąžinti iš pagrobėjų „United Airlines“ lėktuvo, skridusio reisu Nr. 93, kontrolę. Niujorke pastatytame Rugsėjo 11-osios memoriale ir muziejuje pagerbiamos būtent 2 983 aukos, įskaitant šešis žmones, žuvusius 1993 metais, kai teroristinės grupuotės (tos pačios, kuri vėliau, po aštuonerių metų, vos per 102 minutes nugriovė tuos pačius pastatus) pirmakai pirmą kartą užpuolė Pasaulio prekybos centrą. Tarp Rugsėjo 11-osios aukų buvo ne tik amerikiečių, bet ir daugiau nei 90 kitų šalių atstovų.

Akivaizdu, kad ši tragedija palietė ne tik žuvusiuosius – Rugsėjo 11-ąją daugiau kaip 3 000 vaikų neteko tėvų, įskaitant ir maždaug 100 tų, kurie gimė vėliau ir niekada neturėjo galimybės išvysti savo tėvo. Daugiau nei 6 000 žmonių buvo sužeisti, daugelis patyrė įvairių su atstatymo darbais susijusių traumų – fizinių, psichologinių ar net mirti-

nų. Tai gerokai daugiau nei oficialiai skelbiami skaičiai, tačiau iš tiesų teroristiniai išpuoliai tądien paveikė beveik kiekvieną amerikietį ir šimtus milijonų, o gal net milijardus žmonių už mūsų šalies ribų, kai žinia apie išpuolius pasklido po pasaulį.

Trejus metus rinkau liudijimus žmonių, patyrusių ir išgyvenusių Rugsėjo 11-ąją: kur jie buvo, ką prisimena ir kaip pasikeitė jų gyvenimas. Vėliau gimusi knyga yra paremta daugiau nei 500 žodinių liudijimų, kuriuos per pastaruosius septyniolika metų surinkau aš pats ir kelios dešimtys kitų istorikų bei žurnalistų. Esu jiems labai dėkingas už darbą ir supratimą, kad šiuos pasakojimus būtina užfiksuoti ir įrašyti į istoriją.

Apskritai šie pasakojimai padeda suprasti dieną, kurią mes, kaip šalis ir nacija, vis dar mėginame įsisąmoninti. Kalbėdama apie Rugsėjo 11-ąją, Eve'ė Butler-Gee, tuometinė JAV Atstovų Rūmų tarnautoja, pažymėjo, kad amerikiečiai dažnai įstringa savo pačių prisiminimuose: „Mes nesiklausome vieni kitų. Būtinai norime pateikti savo istoriją. Paprastai kas nors pradeda pasakoti: „Buvau ten ir ten“, tada kas nors būtinai įsiterpia: „O aš buvau ten ir ten.“ Mūsų prisiminimuose vis dar giliai išsaknijęs sukrėtimas dėl to, kad visa tai nutiko mūsų šalyje – ten, kur jautėmės visiškai saugūs.“ Vykdamas šį projektą Eve'ės Butler-Gee pastaba nuolat pasitvirtindavo, nes, kaskart draugams ar pažįstamiems užsiminus apie Rugsėjo 11-ąją, pašnekovai iškart suskubdavo pasakoti savo istoriją, dažnai su širdį veriančiu atvirumu. Ši knyga – tai mėginimas išklaudyti, išgirsti kitų žmonių pasakojimus, iš pirmų lūpų sužinoti, ką reiškė išgyventi tą dieną, stengtis įveikti sutrikimą ir siaubą.

Vienintelis lėktuvas danguje – tai ne tiksliai ataskaita, kaip ir kodėl nutiko Rugsėjo 11-osios įvykiai. Atsakymo į šiuos klausimus ieškojo tokios grupės kaip Rugsėjo 11-osios komisija, kuri dirbo daug metų ir išleido milijonus dolerių. Rašydamas knygą siekiau parodyti, kaip amerikiečiai gyveno tą dieną, kaip išpuolių Niujorke, Pentagone ir danguje virš Somerseto Pensilvanijoje atgarsiai nuvilnijo per visą šalį nuo bokštų dvynių iki pradinės mokyklos Sarasotoje, Floridoje, ir ko tomis beprecedentėmis neįsivaizduojamo siaubo akimirkomis griebėsi vyriausybės pareigūnai ir karininkai Kapitolijoje, Baltuosiuose rūmuose, kalnų bunkeriuose, skrydžių valdymo tarnybose ir užgrobtų lėktuvų pilotų kabinose.

Rinkdamas medžiagą šiai knygai dvejus metus bendradarbiauau su Jenny Pachucki, žodinių pasakojimų specialiste, kuri paskyrė savo gy-

venimą pasakojimams apie Rugsėjo 11-ąją surinkti ir padėjo man surasti apie 5 000 žodinių pasakojimų. Mes atidžiai perskaitėme arba išklausėme maždaug 2 000 iš tų pasakojimų, kad galėtume čia pateikti to įvykio liudininkų nuomones ir prisiminimus. Be to, aktyviai ieškodamas medžiagos knygai aš apklausiau darbuotojus iš Nacionalinio Rugsėjo 11-osios memorialo ir muziejaus ir Rugsėjo 11-osios atminties muziejaus (Niujorkas), Nacionalinio memorialo 93-iajam reisui atminti (greta Šanksvilio (Pensilvanija), Rugsėjo 11-osios patikos fondo švietimui, JAV Atstovų Rūmų istorijos skyriaus, C-SPAN*, Arlingtono apygardos viešosios bibliotekos (Virdžinija), Niujorko priešgaisrinės apsaugos departamento, Gynybos sekretoriaus istorinio kabineto, JAV oro pajėgų parkrantės apsaugos tarnybos, Rugsėjo 11-osios komisijos, Amerikos kinų muziejaus (Niujorkas), Kolumbijos universiteto, Stouni Bruko universiteto ir iš kitų informacijos šaltinių. Taip pat peržiūrėjau krūvą trumpų ištraukų ir išrašų iš naujų straipsnių, žurnalų, brošiūrų, vaizdo įrašų, dokumentų, kolekcijų – pradedant įrodymais, kurie buvo naudojami Rugsėjo 11-osios išpuolio bendrininko Zacariaso Moussaoui'o teismo procese ir baigiant *America Online* surinkta ir paskelbta medžiaga (skaitytųjų mintys, įrašai ir prisiminimai apie Rugsėjo 11-ąją) – ir daugybę kitų knygų, įskaitant tris, kurias norėčiau išskirti, nes jos ypač pravertė: nuostabi 2002 metų Mitchello Finko ir Lois Mathias'o žodinių pasakojimų kolekcija *Never Forget* ir du darbai, kuriuose kalbama apie Rugsėjo 11-osios Niujorko laivyno laivų keltuvą – tai Mike'o Magee'io *All Available Boats* ir Jessicos DuLong *Dust to Deliverance*. Siekdamas papildyti šiuos pirminius archyvinis duomenis, taip pat apklausiau kelis šimtus žmonių, įrašiau jų samprotavimus ir istorijas, iš kurių maždaug 75 paminėti šioje knygoje. Dėkoju visiems, pasidalijusiems savo prisiminimais.

Ne visi iš šimtų prisiminimų, kurie buvo pradėti kaupti dar 2001-ųjų rugsėjį ir rinkti iki pat 2019-ųjų pavasario, yra pateikti tvarkingai chronologine tvarka; skiriasi pasakotojų požiūrio kampas, be to, ilgainiui vaizdai žmonių atmintyje ima blukti. Ypač klaidinantys būna skaudūs prisiminimai. Padariau viską, kas mano galioje, siekdamas sudėlioti tu-

* 1978 m. įkurtas palydovinės ir kabelinės televizijos viešųjų reikalų tinklas – mokamas, bet ne pelno siekiantis visuomeninės televizijos tinklas, plačiai nušviečiantis JAV federalinės vyriausybės veiklą. (Vert. past.)

rimus faktus kuo tiksliau chronologine tvarka. Siekiant aiškumo, visi interviu buvo sutraukti ir suredaguoti. Visoje knygoje minimi vardai, profesijos, vietos ir rangai yra nurodyti tokie, kokie buvo tuo metu. Be to, kad tekstas būtų lengviau skaitomas ir siekdamas istorinio tikslumo, kai kurias citatas suredagavau suderindamas veiksmažodžių laikus ir atlikdamas nereikšmingus faktinius pataisymus, pavyzdžiui, jei pašnekovas tiksliai neprisiminė kokio nors vardo ar titulo ir, tarkim, JAV Atstovų Rūmų laikinąjį pirmininką pavadino JAV Senato laikinuoju pirmininku arba suklydo nuroydamas įmonę, turėjusią biurą po kokiu nors Prekybos centro Dangaus fojė aukštu, ar kalbėdamas pavartojo kokius nors žargoninius vietų pavadinimus, kodinius žodžius ir pateikė kitas nuorodas, kurios skaitytoją tik dar labiau supainiotų, o ne viską paaškindų.

Nors *Vienintelis lėktuvas danguje* yra išsamus darbas, jis nėra baigtinis. Čia pateikiamos istorijos apima tik vieną kurią nors akimirką, tačiau Rugsėjo 11-osios tragedija atrodo dar skaudesnė pradėjus gilintis, kaip žmonės tvarkėsi praėjus po to įvykio kelioms dienoms, mėnesiams ir metams (pavyzdžiui, pagrindiniai tos dienos veikėjai – Niujorko policijos departamento komisaras Bernardas Kerikas ir JAV Atstovų Rūmų pirmininkas Dennisas Hastertas atsidūrė kalėjime). Be to, nors po išpuolių šalis susivienijo, netrukus vienybė virto dviem karais, kurie tęsiasi iki šiol ir kurie pakeitė įvairius pasaulio kampelius. Taigi Rugsėjo 11-oji niekur nedingo iš mūsų kasdienės nacionalinės politikos ir tarptautinės geopolitikos, ji iš esmės pakeitė mūsų gyvenimą, keliones ir tarpusavio bendravimą. Kaip pasakė „American Airlines“ karinės bazės Vašingtone vadybininkė Rosemary Dillard, kurios vyras buvo viename iš užgrobtų lėktuvų: „Man vis dar atrodo, kad visi vaikštome tarsi ant pirštų galiukų. Nemanau, kad jauni žmonės, kurie skaitys šią knygą, turės galimybę pažinti tokią laisvę, kokią augdama turėjau aš.“

Šiandien ta naujoji R. Dillard minėta karta vargiai be pamena ir pačią Rugsėjo 11-ąją: 2018 m. jaunuoliai, gimę po Rugsėjo 11-osios, pirmą kartą buvo išsiųsti į karo zonas Irake ir Afganistane, o 2019-ųjų rudenį į pirmąjį koledžo kursą susirinko jau po išpuolių gimę studentai. Bėgant laikui prisiminti Rugsėjo 11-ąją tampa dar svarbiau. Išties, norėdami suprasti viską, kas nutiko vėliau, privalome iš pradžių suvokti, ką reiškė patirti tą dramą ir tragediją, prasidėjusią po vaikiu, skaisčiai mėlynu dangumi 2001-ųjų rugsėjo 11-ąją, antradienį.

Tarptautinėje kosminėje stotyje

2001 m. rugpjūčio 12 d. NASA astronautas Frankas Culbertsonas atvyko į kosminį laivą „Discovery“ Tarptautinėje kosminėje stotyje. Kosminėje stotyje jis gyveno ir dirbo 125 dienas. 2001 m. rugsėjo 11-ąją F. Culbertsonas buvo vienintelis amerikietis už mūsų planetos ribų.

NASA astronautas kapitonas Frankas Culbertsonas: „2001 m. rugsėjo 11 d. susisiečiau su Žeme. Atsiliepė mano skrydžio gydytojas Steve'as Hartas. Pasisveikinau: „Sveikas, Steve'ai, kaip sekasi?“ O jis atsakė: „Tiesą sakant, Frankai, čia pas mus Žemėje nieko gero.“ Jis papasakojo, kas nutiko Niujorke – į Pasaulio prekybos centrą rėžėsi lėktuvai, dar vienas įskrido į Pentagoną. Jis pasakė: „Ką tik kažkur Pensilvanijoje praradome ryšį su dar vienu lėktuvu. Nežinome, kur ir kas vyksta.“

Pažvelgiau į nešiojamojo kompiuterio ekraną su mūsų pasaulio žemėlapiu ir pamačiau, kad dabar skrendame virš Pietų Kanados. Po minutės būsime virš Naujosios Anglijos. Greitai puoliau ieškoti vaizdo kameros ir lango, atsiveriančio man reikiama kryptimi.

Būdamas maždaug už 400 mylių [650 km – čia ir toliau, kur matų vienetai, vert. past.] nuo Niujorko aiškiai mačiau miestą. Tądien oras visose Jungtinėse Amerikos Valstijose buvo nuostabus ir vienintelis judėjimas, kurį įžiūrėjau, buvo didelis juodas iš miesto kylantis ir per Long Ailandą į Atlanto vandenyną besidriekiantis dūmų stulpas. Pritraukęs vaizdą objektyve išvydau tą didžiulį pilką dūmų tumulą iš arčiau – jis gaubė praktiškai visą pietinę Manhatano dalį. Mačiau, kaip griuvo antrasis bokštas. Pamačiau, kad tikriausiai žuvo arba buvo sužeista dešimtytūkstančių žmonių. Buvo siaubinga regėti, kaip puolama mano šalis.

Turėjau 90 minučių pasiręngti, kol vėl skrisime virš Jungtinių Amerikos Valstijų. Paruošėme visas kameras, kokias tik pavyko rasti. Tariau: „Vaikiniai, kai vėl būsime virš Amerikos, fotografuosime viską, ką tik

galėsime.“ Po pusantros valandos kirtome Čikagą. Dairiausi, ar nepamatysiu kitų išpuolių pėdsakų. Mačiau viską iki pat Hjustono. Po kelių minučių kirtome Vašingtoną, praskriejome tiesiai virš Pentagono. Pažvelgiau žemyn ir pastato šone išvydau gilų plyšį. Buvo matyti žybsintys gelbėjimo tarnybų automobilių žiburiai, kylantys dūmai. Pasukęs galvą į šiaurę aiškiai išvydau Niujorką ir dūmų stulpą.

Su kiekvienu ratu stengėmės dar ką nors įžiūrėti. Vienas labiausiai pribloškusių dalykų buvo tas, kad du kartus apsisukus aplink Žemę dingo visi lėktuvų inversijos pėdsakai, kurie paprastai skersai ir išilgai raižo visas Jungtines Valstijas – visi lėktuvai buvo nutupdyti ir JAV oro erdvėje niekas nebeskraidė, išskyrus vieną lėktuvą, kurio inversijos pėdsakas driekėsi iš centrinės JAV dalies Vašingtono link. Tai buvo „Air Force One“ – prezidento lėktuvas, kuriuo atgal į Vašingtoną skrido prezidentas G. W. Bushas.